YHDENVERTAISUUS
VALTUUTETTU
DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN
NON-DISCRIMINATION OMBUDSMAN
OVTTAVEARDÁSAŠVUOĐAÁITTARDEADDJI

12.9.2022 VVTDno-2022-1108

Perustuslakivaliokunnalle

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunto hallituksen vuosikertomuksesta 2021 K 2/2022 vp

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävinä on syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen erityisesti vähemmistöjen osalta. Ulkomaalaislain (301/2004) ja yhdenvertaisuuslain (1325/2014) esitöissä valtuutetun yhdeksi tehtäväksi on katsottu ulkomaalaisten oikeuksien ja aseman edistäminen. Valtuutettu toimii myös kansallisena ihmiskaupparaportoijana ja maastapoistamisen täytäntöönpanon valvojana. Valtuutettu toimii myös naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana sekä seuraa toimialallaan Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamista ja kansallisen lainsäädännön toimivuutta yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain (1326/2014) 3 §:ssä säädetyn mukaisesti.

Toiminnastamme, julkaisuista sekä ajankohtaisista teemoista on tietoa verkkosivuillamme. Yhdenvertaisuusvaltuutettu antoi kertomuksen eduskunnalle yhdenvertaisuuden kehityksestä vuosina 2019-2022 maaliskuussa 2022 (K 7/2022 vp), johon sisältyy huomioita ja suosituksia kaikilta tehtäväalueiltamme, pois lukien naisiin kohdistuvan väkivallan raportointi (tehtävä 1.1.2022 alkaen).

Valtuutettu kiittää pyynnöstä lausua hallituksen vuosikertomuksesta.

Viittomakieltä käyttävien oikeudet

Perustuslakivaliokunnan käsittelyssä ovat viittomakieltä käyttävien oikeudet sekä Ahvenanmaan itsehallintolain muuttaminen.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausuu toimialansa mukaisesti viittomakielisten oikeuksista.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksessa eduskunnalle (K 7/2022) on käsitelty muun muassa viittomakielisten henkilöiden kielellisiä ja muita oikeuksia.

Viittomakieltä koskeva lainsäädäntö

Yhdenvertaisuusvaltuutettu korostaa, että YK:n vammaisyleissopimus (CRPD) velvoittaa sopimusvaltioita jatkuvaan työhön muun muassa saavutettavuuden ja esteettömyyden esteiden purkamiseksi (9 artikla). Tämä koskee myös viittomakieltä käyttävien henkilöiden oikeutta osallistua täysimääräisesti yhteiskunnan eri toimintoihin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa, etteivät viittomakielisten oikeudet toteutu lainsäädännössämme tai käytännöissä niin kuin eduskunta on vuonna 2014 edellyttänyt.

On myönteistä, että ensimmäinen viittomakieliasioiden neuvottelukunta on asetettu, ja ensimmäinen viittomakielibarometri on toteutettu. Samoin on tärkeää, että kuurojen viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin valmistelu on käynnistetty selvitystyöllä.

Viittomakielisten asemassa ja oikeuksien toteutumisessa on kuitenkin edelleen epäselvyyttä ja tulkinnanvaraisuutta. Lapsen mahdollisuus viittomakielen oppimiseen ja viittomakieliseen perusopetukseen sekä viittomakielen käyttö julkisissa tiedotustilaisuuksissa korona-aikana ovat esimerkkejä yhdenvertaisuusvaltuutetulle tulleista yhteydenotoista. Myös käytännöt siitä, kenen vastuulla on tilata viittomakielen tulkki ja mistä tulkit tilataan, ovat vaihtelevia ja sisältävät edelleen ongelmia eri alueilla ja organisaatioissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että viittomakielisten oikeuksien turvaamisesta olisi tarkemmin säädettävä uudistamalla viittomakielilakia. On tärkeää, että hallituksen vuosikertomuksen mukaan viittomakielilain arviointia jatketaan vuonna 2022, ja että viittomakielen neuvottelukunta osallistuu tähän työhön. Arvioinnin jälkeen tulee nopeasti käynnistää lainvalmisteluhanke, jotta arvioinnin tulokset johtaisivat tarpeellisiin muutoksiin.

Erityisen ongelmallista on, että oikeus käyttää viittomakieltä ei toteudu peruspalveluissa kuten sosiaali- ja terveyspalveluissa. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on sote-uudistusta koskevissa lausunnoissaan korostanut yhdenvertaisuuden turvaamista sote-palveluja suunniteltaessa. Valtuutettu esitti, että sote-palvelujen järjestämislakiin kirjataan, että suomea tai ruotsia käyttävälle kuulovammaiselle henkilölle ja suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävälle henkilölle on järjestettävä tulkkaus. Ehdotus ei kuitenkaan toteutunut vaan järjestämislain 5 §:n mukaan sote-palveluja järjestettäessä on ”mahdollisuuksien mukaan” huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkkauksen järjestämisestä. Tältä osin säännös ei takaa viittomakielisille sen suurempaa varmuutta saada tulkkausta kuin mitä tahansa vierasta kieltä puhuvalle.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu pitää myös erittäin tärkeänä, että uusien hyvinvointialueiden käynnistyessä valtioneuvostoa ja sosiaali- ja terveysministeriötä edellytetään edelleen tarkasti seuraavan, miten viittomakielisten oikeudet toteutuvat uudessa sote-järjestelmässä. Näin perustuslakivaliokunta totesikin lausunnossaan PeVL 17/2021 hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämistä koskevasta hallituksen esityksestä (kohta 165). Samoin sosiaali- ja terveysvaliokunta edellytti mietinnössään (StVM 16/2021) valtioneuvostolta viittomakieltä käyttävien henkilöiden oikeuksien toteutumisen tarkkaa seurantaa.

Lausunnossaan esteettömyysdirektiivin täytäntöönpanosta yhdenvertaisuusvaltuutettu korosti, että direktiivin voimaansaattamisen jälkeen on jatkettava aktiivisia toimia esteettömyyden ja saavutettavuuden parantamiseksi. Esimerkiksi hätätekstiviestimahdollisuuden laajeneminen koskemaan muiden ohella viittomakielisiä kuuroja siten, ettei hätäkeskukseen yhteyden ottamisen edellytyksenä jatkossa vaadita ennakkorekisteröintiä, on tärkeää. Videoyhteys tulisi ottaa käyttöön lainvaatimuksena.

Viittomakieltä käyttävät henkilöt ja työelämä

Viittomakieltä käyttävien henkilöiden yhdenvertaisuutta tulee edistää kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, myös työelämässä. Valtuutetun tietoon tulee liian usein tilanteita, joissa ammatillisen tai korkeakoulutuksen hankkinut vammainen nuori ihminen törmää ylitsepääsemättömiin vastuksiin,

kun hän hakeutuu työelämään. Tämä koskee myös viittomakieltä käyttäviä henkilöitä.

Työelämälainsäädäntöä on kehitetty vammattoman henkilön lähtökohdista ja vammaisuus rinnastetaan usein virheellisesti työkyvyttömyyteen, osatyökyvyttömyyteen tai sairauteen. Vammaisia henkilöitä on ohjattu työkyvyttömyyseläkkeelle jo suoraan peruskoulusta ilman, että heidän työkykyään olisi varsinaisesti arvioitu. Voimassa oleva lainsäädäntö, viranomaiskäytännöt, ja asenteet eivät luo edellytyksiä vammaisten ihmisten työelämäoikeuksien toteutumiselle vammaisyleissopimuksen edellyttämällä tavalla. Pelkkä työlainsäädännön tarkastelu ei riitä, vaan avain muutokseen on eri hallinnonalat ylittävä uudistaminen. Työllisyys on sisällytettävä keskeiseksi näkökulmaksi esimerkiksi vammaispalveluiden järjestämiseen.

Valtuutettu toivoo, että erityistehtäväyhtiö Työkanava Oy:n tosiasiallinen vaikutus vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuden lisäämiseksi on positiivinen, mutta muistuttaa samalla, että vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta on samanaikaisesti edistettävä määrätietoisesti myös muilla toimenpiteillä.

Eduskuntakertomuksessaan valtuutettu suositteli, että vammaispalveluita sekä eläkejärjestelmää koskevan lainsäädännön ja vammaispalveluihin liittyvien alueellisten järjestämistapojen on toteutettava tosiasiallisesti vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta ja yrittäjyyttä. Tämä koskee muun muassa pian eduskunnan käsittelyyn tulevaa vammaispalvelulakia.

Yhteenveto

Yhdenvertaisuusvaltuutettu katsoo, että viittomakieltä käyttävien henkilöiden oikeuksien toteutumisessa on edelleen huomattavia kehittämistarpeita. Näin ollen eduskunnan lausuma vuodelta 2014 on edelleen ajankohtainen ja edellyttää hallitukselta toimenpiteitä.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu Kristina Stenman